

АНАЛІТИЧНЕ ВИЗНАЧЕННЯ ПАРАМЕТРІВ ВІДСТАНІ ТРАНСПОРТУВАННЯ ГРУНТУ РІЗАЛЬНО-МЕТАЛЬНИМ РОБОЧИМ ОРГАНОМ

Вступ. Аналіз світового досвіду показує, що одним із найбільш перспективних напрямів розвитку дорожньо-будівельного виробництва є впровадження нових інтенсивних технологій дорожніх робіт на основі створення сучасних дорожніх машин великої потужності та продуктивності, ускладнення їх конструкцій, автоматизації робочих процесів тощо [1].

Підвищити ефективність виконання земляних робіт у дорожньому будівництві дозволяють землерийно-транспортні машини безперервної дії (ЗТМБД). При зведенні насипів, устрою дорожніх корит, видаленню поверхневих шарів чорнозему використовуються ЗТМБД, такі як, грейдер-елеватор, струг-метальник. Але їх робоче обладнання має суттєві недоліки, що обмежують їх виробництво та експлуатацію. До них відносяться: підвищені матеріалоємність машин та енергоємність робочих процесів; руйнування ґрунту здійснюється за рахунок тягового зусилля, яке залежить від зчіпних властивостей ходового обладнання базової машини та стану поверхні для її пересування; мала ширина різання ґрунту відносно колії ходового обладнання базової машини; втрати ґрунту при його переміщенні від різальної частини землерийно-транспортної машини до конвеєра зовнішнього транспортування, наприклад, при використанні дискових різальних ножів; неможливість достатнього подрібнення зрізаного ґрунту для ефективного зовнішнього транспортування, наприклад, стрічковим конвеєром; встановлення допоміжного транспортувального пристрою з приводом для переміщення ґрунту від ріжучої частини до стрічкового конвеєра зовнішнього транспортування, наприклад, метальника; застосування допоміжних планувальних елементів для отримання рівної ґрунтової поверхні.

Найбільш прогресивний шлях підвищення ефективності роботи ЗТМБД полягає у впровадженні на них активного робочого обладнання, у якому швидкість руху ріжучих елементів та транспортувальних пристроїв значно перевищує швидкість руху базової машини, а також застосування різних видів інтенсифікаторів, наприклад, із використанням вібрації, газоповітряного змашування, вибухових імпульсів тощо [2].

Постановка проблеми. Одним із шляхів інтенсифікації робочих процесів ЗТМ полягає у використанні активного робочого обладнання у вигляді металевих пристроїв. Так, за їх допомогою здійснюється завантаження ковша скрепера, транспортування ґрунту від різальної системи робочого обладнання кюветоочищувальників, меліоративних машин, тощо [2, 3].

Відомі конструкції металевих переважно використовуються для транспортування в режимі вільного метання попередньо зрізаного ґрунту за допомогою окремих різальних елементів статичної дії, сипкого матеріалу у природному стані. У тих конструкціях металевих, що здійснюють самостійне різання ґрунту і наступне його метання, транспортування ґрунту відбувається тільки у радіальному напрямку по всій ширині робочого органа. Така схема робочого процесу при значній ширині робочого органа не дозволяє отримати зосереджений потік ґрунту, який потрібен для завантаження стрічкового конвеєра.

Таким чином, в якості активного робочого обладнання грейдер-елеваторів потрібно створення різально-металевого робочого органа, що дозволяє використовувати різання ґрунту на значній ширині (більше колії базової машини) за рахунок обертання металевика і при цьому здійснювати транспортування ґрунту зосередженим потоком.

При впровадженні різально-металевого робочого обладнання на ЗТМБД виникає ряд питань щодо отримання математичних моделей для визначення відстані метання та параметрів зони падіння ґрунту під час робочого процесу.

Мета статті. Отримати аналітичне визначення параметрів процесу транспортування ґрунту різально-метальним робочим органом.

Аналіз публікацій. На сьогоднішній день близькою за суттю проблематикою займалися вчені М. С. Гласко [4], М. І. Дерев'янчук [5], Н. А. Ісрафілов [6], А. А. Кавалеров [7], Б. І. Караваєв [8], С. Е. Кудра [9] та інші. В опублікованих працях містяться поодинокі викладки матеріалу, який пов'язаний з методиками визначення дальності метання ґрунту. Проведений аналіз засвідчив, що розглянуті роботи не надають комплексних наукових досліджень, щодо врахування розробки ґрунту з одночасним його транспортуванням із зони різання за рахунок метання. Тим самим слід відмітити необхідність ґрунтовних наукових досліджень, у яких насамперед будуть визначені відстані метання та параметрів зони падіння ґрунту.

Основна частина. Розрахункова схема процесу метання ґрунту у випадку, коли кут нахилу транспортувальної поверхні $\alpha_{\text{тп}} > \delta$ кута зовнішнього тертя ґрунту по ґрунту, надана на рисунку 1.

Згідно встановленої попередньо фізичної суті робочого процесу різально-метального робочого органа транспортування ґрунту за рахунок метання здійснюється з трьох зон. У центральній зоні II в місці сходження гвинтових робочих поверхонь знаходиться об'єм ґрунту, який накопичується за рахунок осьової швидкості за час одного оберту робочого органа [10].

Приймаємо, що об'єм ґрунту V_0 у центральній зоні II розподілено рівномірно вздовж кожуха із зовнішнім радіусом R та внутрішнім R_1 (рис. 2) і відповідно на цих відстанях початкові швидкості метання ґрунту дорівнюють

$$V_0 = \omega_0 R; \quad (1)$$

$$V_{01} = \omega_0 R_1, \quad (2)$$

де ω_0 - кутова швидкість обертання різально-метального робочого органа.

У двох симетричних зонах I та III ґрунт знаходиться та рівномірно розподілений на робочих поверхнях різально-метального робочого органа, і має осьову та радіальну швидкості, які в сумі утворюють вектор абсолютної швидкості V_{a2} дотичний до зовнішньої утворюючої циліндричної поверхні робочого органа з кутом ψ нахилу до осі робочого органа. Так як, кути підйому робочої поверхні на відстанях R та R_1 різні, то і швидкості V_{a2} на цих радіусах мають різний кут нахилу ψ .

Позначимо, що на зовнішньому радіусі $V_{a2} = V'_{a2}$ з кутом нахилу ψ' , а на радіусі R_1 $V_{a2} = V''_{a2}$ і кутом нахилу ψ'' .

Об'єм ґрунту, який накопичується у просторі між витками робочого органа

$$V_{гр} = 2h_k V_M t_{об}^2 V_{віс} K_p, \quad (3)$$

де h_k - глибина копання ґрунту різально-метальним робочим органом; V_M - швидкість пересування базової машини; $t_{об}^2$ - час одного оберту робочого органа; $V_{віс}$ - осьова швидкість транспортування; K_p - коефіцієнт розпушення.

Залишки об'єму ґрунту, який транспортується метанням з робочих поверхонь різально-метального робочого органа

$$V_{рп} = 2h_k V_M t_{об}^2 K_p - V_{гр}. \quad (4)$$

Радіус R_1 визначаємо з умови, що при переміщенні у поперечному напрямі транспортувальної поверхні ґрунт має середню відносну швидкість $V_{в2}$ і за час $\left(\frac{\pi}{2} - \beta_k + \varphi_k\right) / \omega_0$ переміщується у радіальному напрямі на відстань $V_{в2} \left(\left(\frac{\pi}{2} - \beta_k + \varphi_k\right) / \omega_0\right) \sin \alpha_{тр}$.

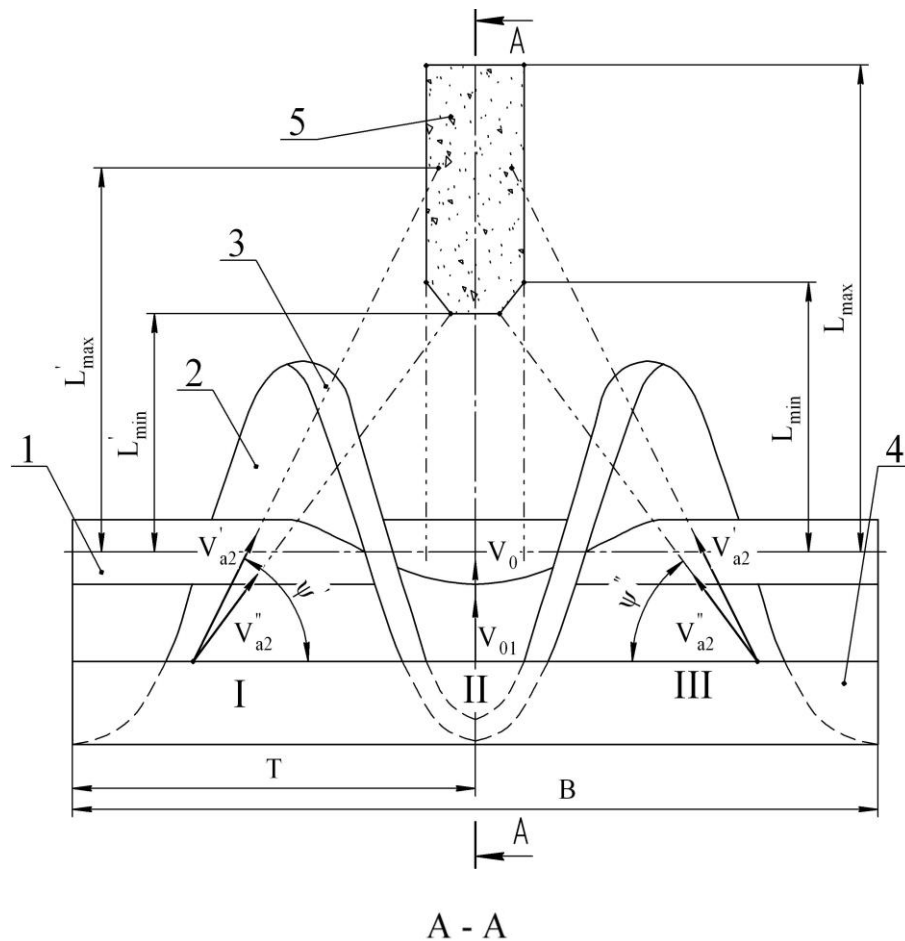

Рис. 1. Розрахункова схема процесу транспортування ґрунту при $\alpha_{тр} > \delta$ (вид зверху на робоче обладнання): 1 – приводний вал; 2 – гвинтова поверхня; 3 – транспортувальна поверхня; 4 – кожух; 5 – межі падіння частинок ґрунту на площину зовнішнього транспортувального пристрою.

Тоді радіус R_1 дорівнює

$$R_1 = R + V_{B2} \left(\left(\frac{\pi}{2} - \beta_k + \varphi_k \right) / \omega_0 \right) \sin \alpha_{тр}, \quad (5)$$

де β_k - кут копання $\beta_k = \arccos \frac{R-h_k}{R}$; φ_k - кут встановлення кожуха.

Кути нахилу транспортувальної поверхні у осьовому напрямі

$$\theta = \arcsin(\sin\alpha_{\text{тр}} \cos\alpha_0), \quad (6)$$

де α_0 - кут нахилу різальної кромки ножа гвинтової поверхні робочого органа

$$\alpha_0 = \arctg\left(\frac{T}{\pi D}\right),$$

де T – крок гвинтової поверхні; D – зовнішній діаметр різально-метального робочого органа.

Кут підйому робочої поверхні різально-метального робочого органа по центру ваги об'єму ґрунту $V_{\text{гр}}$

$$\alpha_{\text{co}} = \arctg \frac{T}{\pi(R+R_1)}. \quad (7)$$

Об'єм $V_{\text{гр}}$ можна визначити через геометричні параметри різально-метального робочого органа за формулою

$$V_{\text{гр}} = \frac{1}{6}(R + R_1)^2(R - R_1)\varphi_{\text{r}}^2 \text{tg}\alpha_{\text{co}}, \quad (8)$$

яка надає можливість отримати вираз для визначення центрального кута φ_{r} , який відповідає розташуванню ґрунту у просторі сходження робочих поверхонь, у вигляді

$$\varphi_{\text{r}} = \sqrt{\frac{6V_{\text{гр}}}{(R+R_1)^2(R-R_1)\text{tg}\alpha_{\text{co}}}}. \quad (9)$$

Ширина центральної зони I

$$B_0 = (R + R_1)\varphi_{\text{r}} \text{tg}\alpha_{\text{co}} + (R - R_1)\text{tg}\theta. \quad (10)$$

Частки ґрунту після відриву від робочої поверхні на рівні верхнього границі кожуха рухаються в напрямі осей x та y згідно рівнянь

$$\left. \begin{aligned} x &= V_0 \cos\varphi_0 t; \\ y &= V_0 \sin\varphi_0 t - \frac{gt^2}{2} \end{aligned} \right\} \quad (11)$$

де V_0 - лінійна початкова швидкість часток ґрунту; φ_0 - кут нахилу вектора швидкості V_0 під час початку метання

$$\varphi_0 = \frac{\pi}{2} - \varphi_k. \quad (12)$$

Після виключення часу із системи рівнянь (11) отримаємо рівняння траєкторії руху часток ґрунту на відстані R від осі обертання.

$$y = x \text{tg}\varphi_0 - \frac{gx^2}{2V_0^2 \cos^2\varphi_0}. \quad (13)$$

Згідно рис. 2 в координатних осях XOY при

$$x = l_{\max};$$

$$y = -R \sin \varphi_k + h_{\text{тр}},$$

де $h_{\text{тр}}$ - висота розміщення зовнішнього транспортувального пристрою.

При даних значеннях x та y рівняння (13) має вигляд

$$-R \sin \varphi_k + h_{\text{тр}} = l_{\max} \operatorname{tg} \varphi_0 - \frac{g l_{\max}^2}{2V_0^2 \cos^2 \varphi_0}. \quad (14)$$

Звідки

$$l_{\max} = \frac{V_0 \cos \varphi_0 \left[V_0 \sin \varphi_0 + \sqrt{V_0^2 \sin^2 \varphi_0 - 2g(h_{\text{тр}} - R \sin \varphi_k)} \right]}{g}. \quad (15)$$

В координатних осях $X_1 O_1 Y_1$ при

$$x_1 = l_{\min};$$

$$y_1 = -R_1 \sin \varphi_k + h_{\text{тр}}$$

і аналогічно рівнянням (14) та (15) мінімальна відстань метання дорівнює

$$l_{\min} = \frac{V_{01} \cos \varphi_0 \left[V_{01} \sin \varphi_0 + \sqrt{V_{01}^2 \sin^2 \varphi_0 - 2g(h_{\text{тр}} - R \sin \varphi_k)} \right]}{g}. \quad (16)$$

Максимальна та мінімальна відстані метання ґрунту відносно осі різально-метального робочого органа відповідно дорівнюють

$$L_{\max} = l_{\max} - R \cos \varphi_k; \quad (17)$$

$$L_{\min} = l_{\min} - R_1 \cos \varphi_k. \quad (18)$$

Кути нахилу робочих поверхонь різально-метального робочого органа на відстанях R та R_1

$$\alpha'_0 = \operatorname{arctg} \frac{T}{2\pi R}; \quad (19)$$

$$\alpha''_0 = \operatorname{arctg} \frac{T}{2\pi R_1}. \quad (20)$$

Складові абсолютної швидкості руху ґрунту у бічних зонах I та III на відстанях R і R_1 дорівнюють

$$V'_{a1} = \sqrt{V_{\Pi}'^2 + V_{B1}^2 - 2V_{\Pi}' V_{B1} \cos \alpha'_0}; \quad (21)$$

$$V''_{a1} = \sqrt{V_{\Pi}''^2 + V_{B1}^2 - 2V_{\Pi}'' V_{B1} \cos \alpha''_0}, \quad (22)$$

$$\text{де } V_{\Pi}' = \omega_0 R; V_{\Pi}'' = \omega_0 R_1; V_{B1} = \sqrt{\frac{0,5\pi R_c [g(\cos \alpha_c \cos \alpha_{\text{тр}} - \omega^2 R_c \operatorname{tg} \delta)]}{\cos \alpha_c \cos \alpha_{\text{тр}}}}$$

Кути нахилу векторів V'_{a1} та V''_{a1} визначаються наступними залежностями

$$\beta' = \arccos \frac{V_{B1} \cos \alpha'_0}{V'_{a1}}; \quad (23)$$

$$\beta'' = \arccos \frac{V_{B1} \cos \alpha_0''}{V_{a1}}. \quad (24)$$

Значення складових V_{a2}' та V_{a2}'' абсолютної швидкості дорівнюють

$$V_{a2}' = \sqrt{V_{a1}'^2 + V_{B2}^2 \cos^2 \alpha_{TP} + 2V_{a1}' V_{B2} \cos(\beta' - \alpha_0')}; \quad (25)$$

$$V_{a2}'' = \sqrt{V_{a1}''^2 + V_{B2}^2 \cos^2 \alpha_{TP} + 2V_{a1}'' V_{B2} \cos(\beta'' - \alpha_0'')}. \quad (26)$$

Кути ξ' , ψ' та ξ'' , ψ'' для планів руху часток ґрунту відповідно на відстанях R та R_1 дорівнюють

$$\xi' = \arcsin \frac{V_{a1}' \sin(\beta' - \alpha_0')}{V_{a2}'}; \quad (27)$$

$$\xi'' = \arcsin \frac{V_{a1}'' \sin(\beta'' - \alpha_0'')}{V_{a2}''}; \quad (28)$$

$$\psi' = \xi' + \alpha_0'; \quad (29)$$

$$\psi'' = \xi'' + \alpha_0''. \quad (30)$$

Максимальна та мінімальна відстань метання ґрунту під кутом до осі різально-метального робочого органа із бічних зон визначається згідно формул (15) та (17)

$$l'_{\max} = \frac{V_{a2}' \cos \varphi_0 \left[V_{a2}' \sin \varphi_0 + \sqrt{V_{a2}'^2 \sin^2 \varphi_0 - 2g(h_{TP} - R \sin \varphi_k)} \right]}{g}; \quad (31)$$

$$l'_{\min} = \frac{V_{a2}'' \cos \varphi_0 \left[V_{a2}'' \sin \varphi_0 + \sqrt{V_{a2}''^2 \sin^2 \varphi_0 - 2g(h_{TP} - R_1 \sin \varphi_k)} \right]}{g}. \quad (32)$$

Відстань метання ґрунту від осі обертання у напрямі нормальному до неї дорівнюють

$$L'_{\max} = l'_{\max} \sin \psi' - R \cos \varphi_k; \quad (33)$$

$$L'_{\min} = l'_{\min} \sin \psi'' - R_1 \cos \varphi_k. \quad (34)$$

Повна ширина метання

$$B'_0 = B - 2V_{B1} t_{об}. \quad (35)$$

Маса ґрунту, що контактує із кожухом під час транспортування

$$m_{TP} = \left(\frac{\pi}{2} - \beta_k + \varphi_k \right) (R - 0,5h_{кож}) B h_{кож} \gamma_p, \quad (36)$$

де $h_{кож}$ - середня товщина ґрунту, який контактує із кожухом і транспортується вздовж нього

$$h_{кож} = \frac{\omega R - \sqrt{\omega_0^2 R^2 - 2\omega_0 h_k K_p V_M}}{\omega}.$$

Аналіз теоретичних досліджень по визначенню впливу параметрів різально-метального робочого органа на відстань метання та параметри зони падіння ґрунту наведено у графічних залежностях на рисунках 3 а, б.

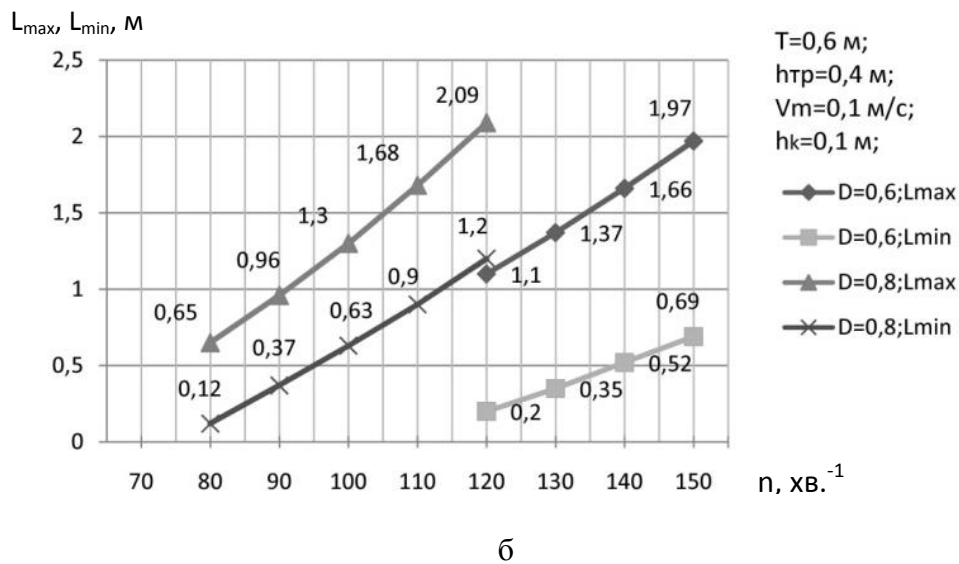
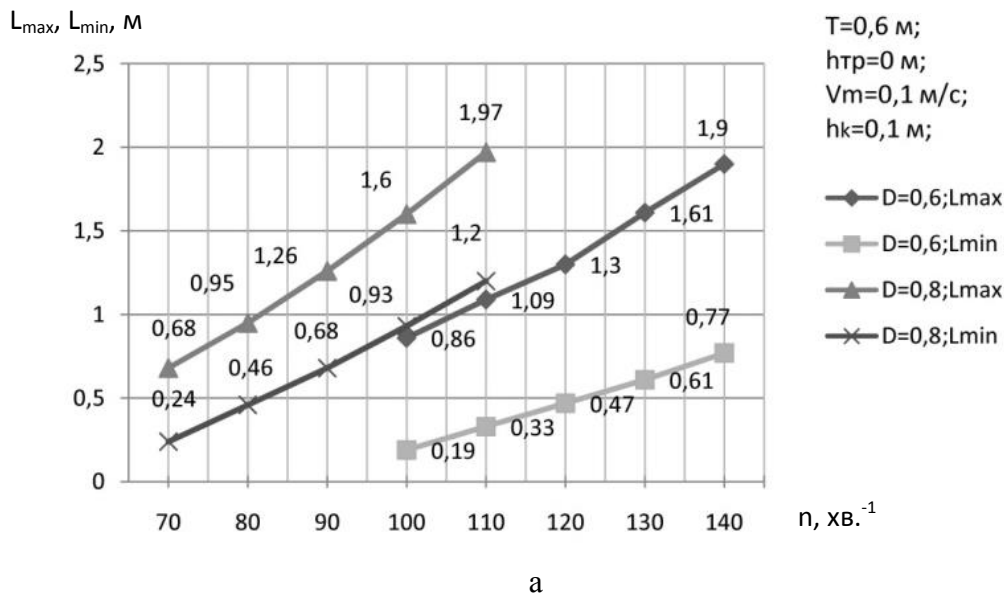

Рис. 3. Графічні діаграми залежності дальності метання ґрунту L_{max} , L_{min} в залежності від висоти розміщення зовнішнього транспортувального пристрою h_{tr} : $\gamma=2000$ кг/м³; $\delta=21^\circ$; $\rho=25^\circ$; а - $h_{tr}=0$ м.; б - $h_{tr}=0,4$ м.

Слід зазначити, що дальність метання залежить від частоти обертання приводного вала різально-метального робочого органа (рис. 3 а, б). Початок метання ґрунту у значній мірі залежить від діаметра різально-метального робочого органа. Так, на рис. 3а при $D=0,8$ м метання ґрунту починається на обертах $n=70$ $хв^{-1}$ і найбільша та найменша дальність метання відповідно дорівнюють $L_{max}=0,68$ м, а $L_{min}=0,24$ м, з тими самими умовами при $D=0,6$ м метання починається лише з $n=70$ $хв^{-1}$ - $L_{max}=0,86$ м, а $L_{min}=0,19$ м.

При зміні висоти розміщення зовнішнього транспортувального пристрою h_{tr} зростає частота обертання різально-метального робочого органа (рис. 3 а, б). Так при

$h_{тр}=0,4$ м, $D=0,8$ м метання ґрунту відбувається на обертах $n=80$ хв⁻¹ на відміну від $h_{тр}=0$ м, $D=0,8$ м - $n=70$ хв⁻¹.

Висновки. 1. Отримані аналітичні залежності для визначення відстані метання та параметрів зони падіння ґрунту при транспортуванні різально-метальним робочим органом зосередженим потоком.

2. По теоретичним залежностям прораховані дальність метання та параметри зони падіння ґрунту

3. Побудовані та проаналізовані графічні діаграми отриманих результатів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Автомобільні дороги: будівництво, ремонт, машини і механізми для виконання робіт: навч. посіб. Ч1 / Л. А. Хмара, О. С. Шипілов, В. Д. Мусійко, М. П. Кузьмінець. – К.; Д.: НТУ, 2011. – 416 с.

2. Машини для земляних робіт : Навч. посіб. / Л. А. Хмара, С. В. Кравець, В. В. Ничке та ін./ – [Під заг. ред. проф. Л. А. Хмари та проф. С. В. Кравця]. – Рівне – Дніпропетровськ – Харків. – 2010. – 557 с.

3. Голубченко О. І. Розробка робочого обладнання землерійно-транспортної машини безперервної дії / О. І. Голубченко, М. Е. Хожило // Сб. науч. тр.: Строительство. Материаловедение. Машиностроение. Серия: Подъемно – транспортные, строительные и дорожные машины и оборудование, Вып. 51. Дн-ск : ПГАСА, 2009. – С. 110-113.

4. Гласко М. С. Исследование рабочего процесса роторного безлопастного метателя ґрунта землеройно-транспортной машины: автореф. дис. на соиск. науч. степ. канд. техн. наук: спец. 05.05.04 "Машини для земляних, дорожних и лесотехнических работ" / М. С. Гласко. – М., 1978. – 32 с.

5. Деревянчук М. И. Теоретический анализ процесса копания ґрунта радиальным роторно-лопастным метателем ґрунта / Деревянчук М. И. // Сб. науч. тр.: Строительство. Материаловедение. Машиностроение. Серия: Подъемно – транспортные, строительные и дорожные машины и оборудование. Вып. 39 – Дн – ск: ПДАБА, 2007. – С. 83-92.

6. Исафилов Н. А. Исследование траектории полета и распределения ґрунта при работе роторных канавоочистительных машин / Н. А. Исафилов // Труды ЦНИИЛМЭСХ, Т.1. – Минск, 1963. – С. 322-331.

7. Кавалеров А. А. Влияние формы сечения лопаток роторных метателей на дальность метания ґрунта / А. А. Кавалеров // Сб. «Горные, строительные и дорожное машины», К., 1970. - № 10. – С. 73-81.

8. Караваев Б. И. Сравнительные испытания роторных метателей с подвижным и неподвижным кожухами / Б. И. Караваев // Журнал «Строительные и дорожные машины», М.: Машиностроение, 1973. - № 1. – С. 3-5.

9. Кудра С. Е. Определение основного вида потерь энергии в роторном метателе / С. Е. Кудра // Сб. «Горные, строительные и дорожные машины», К., 1969. - № 11. – С. 76–82.

10. Голубченко О. І. Багатофакторні експериментальні дослідження процесу копання ґрунта різально-метальним робочим органом / О. І. Голубченко, М. Е. Хожило // Сб. науч. тр.: Строительство. Материаловедение. Машиностроение. Серия: Подъемно – транспортные, строительные и дорожные машины и оборудование. Вып. 63 – Дн–ск: ГВУЗ «ПГАСА», 2011. – С. 93-99.

УДК 621.869.98

О.В. ОРЕЛ, аспірант.

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

ВИЗНАЧЕННЯ СТРОКУ СЛУЖБИ РОБОЧОЇ РІДИНИ В ГІДРОСИСТЕМІ АВТОГРЕЙДЕРА

Актуальність проблеми. Як відомо [1, 2, 3], з часом експлуатації будівельних і дорожніх машин в робочих рідинах (РР) їх гідроприводів накопичуються механічні домішки (частинки зносу та пилу). Промислова чистота РР оцінюється за ГОСТ 17216-2001, згідно з яким при аналізі ступені їх забруднення враховуються ті частинки, які мають розмір більше 5 мкм. Ці механічні домішки суттєво погіршують протизношувальні властивості РР, що призводить до необхідності заміни їх на свіжі у зв'язку з інтенсивним зносом пар тертя гідропривода.

Аналіз публікацій. Існує декілька способів визначення строків служби РР, а саме спосіб вимірювання їх діелектричної проникності [2], вимірювання електропровідності РР [1], визначення стану рідини по межовим значенням бракувальних показників [1] і т.п. Але всі ці способи мають ті чи інші недоліки (невелика інформативність, неоднозначність отриманих результатів, необхідність наявності складного спеціального лабораторного обладнання і т.п.).

Нами в [3] запропоновано визначати строки служби РР гідроприводів будівельних і дорожніх машин за допомогою коефіцієнта протизношувальних властивостей K_j , що представляє собою дріб, у чисельнику якої наведено кількість частинок забруднень